

Geachte leden der Staten-Generaal,

Boeren, tuinders, kwekers en telers werken dagelijks voor een groen en gezond Nederland. Daarmee dragen we volop bij aan welvaart, welzijn en geluk in ons land. Het is een prachtig vak en een prestatie om trots op te zijn. Maar het handelingsperspectief voor de sector, met name in de melkveehouderij en delen van de akkerbouw, is de afgelopen jaren verslechterd. Verduurzamingseisen vertalen zich nog altijd onvoldoende in een goede prijs op het erf en in de kas. Uitdagingen op het gebied van de arbeidsmarkt, klimaat en emissiereducties worden primair beantwoord met méér regels en voorschriften. Bovendien is het vertrouwen in de overheid uitermate broos. Recente berichtgeving over onteigening en intrekken van vergunningen heeft zaken opnieuw op hoogspanning gezet.

LTO Nederland ziet meerdere urgente opgaven voor de sector en Nederland. Mede gezien de demissionaire status van het kabinet worden deze uitdagingen onvoldoende beantwoord in de vandaag gepresenteerde begroting. Daarom roepen we in deze brief op om de vijf grootste opgaven op te pakken mét de concrete oplossingen vanuit de agrarische sector.

Verdienvermogen

Geen ondernemer gaat aan de slag met uitdagingen als er geen goede boterham te verdienen valt. Voldoende verdienvermogen is de basis van al het werken. Dat geldt al helemaal als we kijken naar de grote opgaves waar wij voor staan. Want of het nu gaat om stikstofreductie, verbeteren van de waterkwaliteit of omgaan met klimaatverandering; zonder verdienvermogen kan de agrarische ondernemer geen stap zetten. Afgelopen jaren zag de Tweede Kamer het verdienvermogen in de agrarische sector al als één van de belangrijkste opgaven. Tot verbeteringen heeft dat evenwel niet geleid. Wij dagen u daarom uit om in het nieuwe parlementaire jaar géén beleid te maken dat boeren en tuinders meer geld gaat kosten dan het oplevert. Voldoen aan dat criterium is de afgelopen jaren meer dan ingewikkeld genoeg gebleken.

Voor een beter verdienvermogen bestaat geen heilige graal als oplossing voor de vele tienduizenden boeren, tuinders, kwekers en telers die ieder op hun eigen manier ondernemen. Stilzitten kunnen we als LTO echter niet. Daarom zijn we als agrarische sector met verwerkers en supermarkten samen gaan werken aan toekomstgerichte ketens. De ketenpositie van de boer of tuinder is nu nog vaak zwak en onbeschermd, terwijl de internationale concurrentie toeneemt. Het doel is om meer geld op het boerenerf te laten landen en duurzame producten een daadwerkelijk concurrerende positie te geven. Waardecreatie in ketens noemen we dat. De ambities zijn hoog en de manier van samenwerken is nieuw. De kern van onze aanpak is het creëren van onderscheidende producten waarvoor de consument een meerprijs wil betalen. De start is met vertrouwen gezet, maar vraagt ook om betrokkenheid en financiële ondersteuning vanuit de overheid. Voor de opstartfase met drie pilots vragen wij €1 miljoen aanvullend op de bijdragen vanuit de marktpartijen.

Stikstofreductie

Als een zwaard van Damocles hangen de plannen om de stikstofuitstoot terug te dringen boven het hoofd van menig ondernemer. De recent gekeurde plannen voor onteigening en intrekking van vergunningen jagen de onrust aan en leiden tot niets anders dan nog vele jaren van onzekerheid voor boeren. Om uit de stikstofimpasse te komen heeft LTO Nederland samen met ondernemers- én natuurorganisaties de vlucht naar voren genomen. Natuurmonumenten, Natuur & Milieu, LTO Nederland, VNO-NCW, MKB-Nederland en Bouwend Nederland brachten dit voorjaar een breed gedragen plan met draagvlak; *Duurzaam evenwicht*.

Het gebeurt niet dagelijks dat deze belangenorganisaties samen de stap vooruit nemen. Echter, iedereen voelt de maatschappelijke druk om een stap uit de impasse te doen. Met *Duurzaam evenwicht* is een aanpak gemaakt die de vermindering van de stikstofuitstoot stevig versnelt, de natuur versterkt, boeren toekomst biedt en ruimte schept voor nieuwe economische ontwikkelingen. Met maatregelen die enkel in samenhang het gewenste effect hebben. Het plan voorziet in een versnelde stikstofreductie van 40% in 2030. De benodigde maatregelen vragen echter veel van ondernemers, waar velen niet de financiële middelen voor hebben. Sectoren kunnen dit niet alleen. Voor het oplossen van deze maatschappelijke opgave is tot 2030 jaarlijks € 1,7 miljard aan investeringen nodig om alle doelen te behalen. Nu in de

voorliggende begroting voor 2022 géén budget voor het DE-plan is opgenomen voorziet LTO verdere vertraging met alle gevolgen van dien.

Klimaat kent geen grenzen

De land- en tuinbouw is de sector die het hardst geraakt gaat worden door klimaatverandering. Maar niet enkel extremer weer zal impact hebben op de agrarische sector. Europa neemt zich grote ambities voor, door in 30 jaar een klimaatneutraal continent te willen zijn. Met scherpe tussendoelen over nog geen tien jaar. Ook die impact zal groot zijn op de op de land- en tuinbouw. Zoals gezegd kan een boer, tuinder of teler enkel stappen zetten als daar voldoende verdienvermogen tegenover staat. We benadrukken dat er grenzen zijn aan wat de sector hier aan kan doen. En omdat onze agrarische ondernemers in de wereldwijde top staan met een zeer beperkte broeikasgasuitstoot per kilo product, is het een flater als ondernemers hier omvallen en vervolgens de productie zich naar elders verplaatst.

We hebben deze natte zomer kunnen zien wat de gevolgen zijn van klimaatverandering. Extreem weer heeft grote inkomensgevolgen voor de boer en tuinder. Agrarische ondernemers willen deze inkomensgevolgen graag zoveel als mogelijk zelf opvangen. Daarom pleit LTO Nederland al jaren voor de mogelijkheid tot fiscaal reserveren. Door politieke steun is deze fiscale regeling dit voorjaar onderzocht. Nu vragen wij u om daadwerkelijk werk te maken van de invoering van deze fiscale klimaat- en calamiteitenreserve.

Gezond en vers eten

De land- en tuinbouw kan bij uitstek een cruciale rol vervullen op het gebied van volksgezondheid. Eten staat aan de basis van gezondheid. Daarom willen we volop bijdragen aan een volgend Preventieakkoord en verder bijdragen aan een gezonder eetpatroon. Onze leden leveren vers en gezond voedsel voor de welbekende schijf van vijf en daarmee een gebalanceerd dieet. Juist omdat welvaartsziekten zoals obesitas en diabetes tot zeer hogere maatschappelijke kosten leiden willen we aan de slag met de zorgvuldige invoering van voedselkeuzelogo Nutri-Score. Eerlijke en oprechte producten van land en kas doen er toe. Het is daarom cruciaal dat er eenduidige communicatie plaatsvindt naar burgers. Ook naar de jongste burgers.

Water

In het succesvolle programma Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) werken boeren en tuinders samen met waterschappen aan schoner en voldoende water en een betere bodem. LTO dringt erop aan om het DAW programma ook naar de toekomst te faciliteren. Zorgen hebben we over het 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Dit is een ingrijpend pakket aan bouwplan en teeltvoorschriften dat averechts werkt op het gebied van de gewenste kringlooplandbouw en klimaatopgaven. Bovendien biedt het pakket boeren geen enkel perspectief. Hierover hebben we recent een reactie gestuurd, ook aan de Tweede Kamer. Reeds in 2019 heeft LTO Nederland samen met anderen een 10 puntenplan gepresenteerd: *Van mestbeleid naar bodembeheer*, dit zou de basis moeten zijn voor de toekomst.

Arbeidsmarkt

De afhankelijkheid van arbeid is in diverse sectoren binnen de land- en vooral tuinbouw het grootste thema voor de komende jaren. Gezien de krappe arbeidsmarkt vraagt de sector de mogelijkheid om arbeidsmigranten van buiten de EU voor een duur van maximaal 9 maanden specifiek voor seizoenarbeid toe te staan. De agrarische productie is uiteraard afhankelijk van het seizoen en daardoor in hoge mate afhankelijk van seizoensarbeid. Dat leidt tot een (sterk) fluctuerend arbeidsvraag Mede daarom vragen we tevens om een uitzonderingspositie bij het bepalen van flexibele contracten.

Wij nodigen u uit. Met het voorgaande hopen wij u te inspireren bij de behandeling van deze begroting. De opgaven waar onze samenleving voor staat zien we vaak terug op het boerenerf. Daarom praten wij er graag verder over, samen met u op een bedrijf van één van onze boeren, tuinders en telers.

Hoogachtend,

Sjaak van der Tak

Voorzitter LTO Nederland